

סדרת ניירות "שולחן עגול"

המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS)

שובו של "הדוב הרוסי" - האסטרטגיה הגלובלית והאזורית של רוסיה

הקדמה

המכון למדיניות ואסטרטגיה במרכז הבינתחומי הרצליה קיים ב-17 בינואר 2017 קבוצת דיון "שולחן עגול" בנושא: שובו של "הדוב הרוסי" - המזרח התיכון והאסטרטגיה הגלובלית של רוסיה. השולחן העגול התקיים במסגרת פרויקט משותף של המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS) ומכון Kennan Woodrow Wilson Center, Washington. מסמך זה מציג את עיקרי הדברים אשר הוצגו במהלך הדיון ומהווה חלק מסדרת פרסומים שיוצגו בהמשך. המסמך אינו מציג את הדעות והעמדות האישיות של כל אחד מהמשתתפים, אלא מנסה לתכלל את הנאמר ע"י כלל הדוברים. מנהל השולחן העגול: ד"ר, אל"מ (מיל.) שאול שי. השתתפו בשולחן העגול: מר יורי קוגן, מר מאיר ג'בנדפר, ד"ר עודד ברוש, ד"ר אלי כרמון, אל"מ (מיל.) יאיר פרוימוביץ'.

עיקרים

נשיא רוסיה, פוטין, פועל בנחישות להחזיר לארצו מעמד של מעצמה גלובלית, מעמד שממנו נהנתה בעבר בריה"מ. לשם כך רוסיה מסייעת לאסד במלחמתו במורדים, מספקת נשק לאיראן ופועלת לפיתוח קשריה וביסוס מעמדה במדינות הערביות הסוניות במזרח התיכון. זיהוי חולשת מדיניות החוץ של ארה"ב והמערב מחד, והנחישות אותה מפגינה ההנהגה הרוסית בראשות פוטין מאידך, הם הגורמים העיקריים העומדים מאחורי מהלכים אלה. מהלכיה של רוסיה בזירה הבינלאומית נועדו במידה רבה לענות על צרכי הפנים שלה, ולביסוס "שלוש הרגליים" עליהן נשען המשטר: ביטחון, כלכלה ומורל. השנה הקרובה צפויה לעמוד בסימן המשך ההתגוששות בין שתי המעצמות, שיחסייהן הידרדרו לאחרונה. כתוצאה מכך צפויים מהלכים רוסיים נוספים בעלי אופי מתגרה מול המערב, שעשויים לפגוע בסטטוס קוו בחלקי עולם שונים, ובכלל זה באזורנו. הנוכחות וההשפעה הגוברת של רוסיה במזרח התיכון בכלל ובסוריה בפרט, מחייבים את ישראל לקיים דיאלוג עם רוסיה על מנת לשמור על האינטרסים הישראליים במציאות חדשה ומורכבת זו.

האינטרסים הגלובליים של רוסיה

האינטרס הגלובלי של רוסיה, כפי שהוא משתקף מפי דוברי משטרו של הנשיא פוטין, מתבסס על תפיסת תפקידה של רוסיה בסדר העולמי במהלך ההיסטוריה. ראייה זו מדגישה את חשיבותה של רוסיה כמרכיב מעצב ומייצב של הסדר העולמי, מימי הצארים ועד לתקופתנו אנו.

דוברי משטרו של פוטין מדגישים את האנומליה של הסדר העולמי בעשור הראשון של המילניום הנוכחי, המתואר כמערכת עולמית חד קוטבית (Unipolar World) בדומיננטיות של ארה"ב. לטענתם, במערכת העולמית הנוכחית, ארצות הברית כמעצמת-על יחידה, נוקטת בכול האמצעים (מסנקציות כלכליות, דרך לוחמת מידע, ועד להתערבות צבאית) על מנת לקדם את האינטרסים שלה.

רוסיה פועלת לשנותו מציאות זו ולהשיב לעצמה את המעמד, הנתפס בעיניה כראוי לה, של מעצמת על גלובלית ובעלת עמדה שיש להתחשב בה בשיח הבינלאומי. רצון זה "להחזיר עטרה ליושנה" עולה גם מציבורים משמעותיים ברוסיה, הרואים עד היום את התפרקות ברית-המועצות כאחת הטרגדיות הגדולות של המאה העשרים.

שאיפותיה של רוסיה בזירה הבינלאומית נועדו במידה רבה גם לצרכי פנים, לביסוס "שלוש הרגליים" עליהן נשען המשטר: ביטחון, כלכלה ומורל.

בתחום הביטחון, רוסיה עוברת בשנים האחרונות מהפך של ממש בכל הקשור להצטיידות צבאה, שיפור תנאי השירות של המשרתים ובני משפחותיהם, מעמדם בחברה ובנייתו מחדש של הדימוי של רוסיה כמעצמה צבאית עולמית.

במסגרת זו שבה רוסיה לקיים, החל באוגוסט 2007, נוכחות אווירית קבועה של מפציצים אסטרטגיים מעל זירות האוקיינוסים האטלנטי, השקט והים הצפוני במסלולים הנושקים לגבולות מדינות מערב אירופה וצפון-אמריקה. ההודעה על חידוש טיסות ארוכות-טווח אלה נמסרה על-ידי הנשיא פוטין תוך הדגשה כי רוסיה חוזרת לקיים נוכחות קבועה זו, שהופסקה בשנת 1992. רוסיה פועלת להרחבת נוכחותה הצבאית ברחבי העולם, אל מחוץ למרחב הפוסט-סובייטי. במסגרת זו ניתן למנות את הסיכום עם מצרים על נוכחות של חיל האוויר הרוסי בשטחה, ממנו נעדרה רוסיה משנת 1972, הנוכחות הצבאית הרוסית בסוריה, מגעים להקמת בסיס ימי רוסי בסודאן והמגעים עם ממשלת וייטנאם לאפשר שימוש של הצי הרוסי בנמל Cam Rahn, בו החזיקה בריה"מ בימי המלחמה הקרה, בסיס צוללות.

מכירות אמצעי לחימה ככלי לשיפור מצבה הכלכלי

ומעמדה הבינ"ל של רוסיה

הפעילות הביטחונית האינטנסיבית ורחבת ההיקף של רוסיה, מטילה עומס נוסף על המערכת הכלכלית הרוסית, הסובלת מסנקציות וחוסר יעילות, אותה ירשה מהמדינה הסובייטית. אחת הדרכים לשפר את מצבה הכלכלי ובמקביל לפתח את התעשייה הצבאית, שירדה מנכסיה מאז ימי ברה"מ, הנה קידום היצוא של אמצעי לחימה. רוסיה כיום היא יצואנית הנשק השנייה בעולם, אחרי ארצות-הברית, עם נוכחות פעילה ומתפתחת באסיה, אפריקה, אמריקה הלטינית והמזרח התיכון. רוסיה משלבת באסטרטגיה שלה שיקולים כלכליים עם שיקולים מדיניים אסטרטגיים.

הרעיון האסטרטגי העומד ביסוד מדיניות היצוא הביטחוני שלה הוא, שההכנסות מייצוא אמצעי לחימה למדינות עשירות כמו איראן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ הפרסי, יכסו את העלויות של שיתוף הפעולה של רוסיה עם מדינות דוגמת סוריה ומצרים, שאין באפשרותן לשלם עבור אמצעי הלחימה שמספקת להן רוסיה. גישה זו מאפשרת לרוסיה להעניק למדינות "העניות" אשראי ארוך טווח של עשרות שנים עם תנאי תשלום נוחים ביותר. סוריה, לדוגמה, איננה יכולה לשלם עבור אמצעי הלחימה שרוסיה, (ולפני כן בריה"מ), סיפקו לה. אולם הדבר איננו מונע מרוסיה להמשיך את הספקת אמצעי הלחימה, כיוון שלרוסיה יש אינטרסים חיוניים במדינה זו.

ביסוס מרחב השפעה רוסי (במרחב הפוסט סובייטי)

רוסיה רואה במדינות שהוקמו לאחר פירוקה של ברית המועצות, מרחב השפעה של רוסיה. לפיכך, היא מבצעת מהלכי רה-אינטגרציה של המרחב הפוסט-סובייטי באמצעות שורה של בריתות מדיניות, ביטחוניות וכלכליות עם מדינות אלה (ברית המדינות העצמאיות, ברית המכס, הברית הכלכלית האירו-אסיאתית, הברית לביטחון קולקטיבי והברית העל-מדינתית רוסיה-בלרוס). מערכת הקשרים והבריתות עם מדינות אלה מהווים נדבך חשוב בתפיסת הביטחון הרוסית ותורמת לביסוס מעמדה כמעצמת-על עולמית.

האינטרסים הרוסיים במזרח התיכון

רוסיה רואה במזרח התיכון ובמיוחד באגן המזרחי של הים התיכון, אזור בעל חשיבות אסטרטגית רבה, ועושה כל שביכולתה כדי לבסס ולחזק את נוכחותה באזור. זאת, תוך ניצול חלשת מדיניות החוץ האמריקאית.

המעמד של רוסיה במזרח התיכון השתנה בשנים האחרונות, ויש הסבורים כי היא הפכה למעצמה הדומיננטית באזור. הסיבה העיקרית לכך היא מדיניות מושכלת של נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, ונכונותו לקחת סיכונים מחושבים ולנצל הזדמנויות אסטרטגיות לקידום האינטרסים הרוסיים באזור. רוסיה תחת הנהגת הנשיא פוטין נחושה "להשיב עטרה ליושנה" ולהקנות לרוסיה מעמד של מעצמה גלובלית.

המהלכים של רוסיה במזרח התיכון נגזרים מתוך אסטרטגיה גלובלית כוללת, היוצרת זיקות בין הפעולות של רוסיה בזירות השונות. ניתן להצביע על זיקות אלה באמצעות בחינת התנהלותה של רוסיה בזירות עימות שונות כגון: המלחמה נגד גאורגיה ב-2008, סיפוח חצי האי קרים, האיום על שלמותה של אוקראינה והאזהרות למדינות הבלטיות למדיניותה במזרח התיכון.

נראה שהמניע העיקרי של רוסיה בכל המקרים הללו, היא אי-הנכונות לקבל כעובדה מוגמרת את המקום השולי שהמערב ניסה לדחוק אותה אליו, לאחר התמוטטות ברית המועצות. רוסיה פועלת לסיכול מאמצי ההכלה וההדרה אשר נעשים נגדה – על פי תפיסתה – בהובלת ארה"ב. רוסיה אינה מקבלת את הסביר המערבי, המתארים את

צעדי נאט"ו והאיחוד האירופי כמאמצי הגנה ותו לא, ומפרשת אותם כאיום וכחלק מהמזימה האמריקנית לבודד אותה ולהחלישה.

חלק ניכר מהמהלכים של רוסיה מכוונים נגד ארה"ב הנתפסת הן כיריב העיקרי, והן, כמעצמה הנמצאת בנקודת חולשה בעיקר בגלל אופי הממשלים האחרונים. לפיכך, רוסיה עושה מאמצים ניכרים לשמר ואף להרחיב את השפעתה במרחב הקרוב אליה וברחבי העולם.

רוסיה אינה מתפשרת, לא באשר לסיפוח קרים ולא באשר להמשך הסיוע לגורמים במזרח אוקראינה, כמו גם בנוגע למעמדו של אסד בדמשק. הרוסים נוקשים מאוד במגעים בנושאים הללו ונחרצים בשימוש שהם עושים בכוח הצבאי, ועד כה צלחה דרכם.

רוסיה כמעצמה ימית – בים התיכון

רוסיה שאפה עוד בתקופת הצארים לקיים נוכחות צבאית בים התיכון וזאת על מנת להבטיח את חופש התנועה הימית מנמלי הים השחור אל הים התיכון וממנה לשאר חלקי תבל. חלק ניכר מהיבוא והיצוא של רוסיה מתבצעים מנמלי הים השחור ובהמשך דרך הים התיכון, ולפיכך רוסיה רואה בים התיכון ובים השחור מרחב ימי אסטרטגי אחד.

ברית המועצות השקיעה מאמצים רבים, כדי להשיג בסיסים ימיים במצרים וסוריה ובתקופות שונות של עידן המלחמה הקרה קיימה נוכחות ימית בנמלי סוריה ומצרים. בעקבות קריסת ברית המועצות פסקה כמעט כליל פעילות הצי הרוסי באגן המזרחי של הים התיכון. הבסיס הימי הסובייטי בטרטוס, המשיך לפעול במתכונת מצומצמת והתקיימו בו בעיקר ביקורים מזדמנים של כלי שיט רוסיים.

בסוף ינואר 1996 חודשה הפעילות בטרטוס, בעקבות ביקורה של נושאת המטוסים הסובייטית "אדמירל קוזנייצוב". מאז קריסת ברית המועצות המשיכה היורשת, רוסיה, להשתמש בשירותי הבסיס בטרטוס לצורכי הצי שלה בים השחור. בנמל המשיך לפעול סגל רוסי, שהעניק לכלי השיט שירותים לוגיסטיים שונים: אספקת מזון ומים, תיקונים ומנוחה לצוותים. עשרות כלי שיט ביקרו שם מאז, והוא הפך למאחז הרוסי החשוב ביותר באזור.

ההנהגה הרוסית כיום (וכאמור גם ההנהגה הסובייטית בזמנו) שאפו לבסס נוכחות ימית של רוסיה בים התיכון, לצורכי הביטחון הלאומי שלה. הנוכחות הצבאית של רוסיה בסוריה, השליטה הרוסית בנמל טרטוס ונוכחות הכוח האווירי הרוסי בבסיס חמימים, נועדו לאפשר את השגת היעד האסטרטגי של ביסוס נוכחות קבועה של הצי הרוסי באגן המזרחי של הים התיכון. באמצעות הנוכחות הצבאית בסוריה, רוסיה מכתרת מצפון ומדרום את טורקיה, חברת נאט"ו, השולטת על מיצרי הבוספורוס והדרדנלים החיוניים עבור רוסיה.

ניסיונות להרחבת ההשפעה הרוסית במזרח התיכון

אירועי "האביב הערבי" שהתחוללו במצרים, בינואר 2011, יצרו עבור רוסיה הזדמנות אסטרטגית להרחבת השפעתה במזרח התיכון. כתוצאה מאירועי "האביב הערבי" והדחת מובארכ נשיא מצרים, נתפסה ארה"ב כבעלת ברית שנטשה את מי שהלך אֶתה לאורך כל הדרך. הרוסים השכילו להפגין גישה שונה מזו של ארה"ב, של נאמנות לבעלי בריתה של רוסיה באזור. לפיכך רוסיה התייצבה לימין בעל בריתה בדמשק ומיהרה לתמוך במשטרו של א-סיסי במצרים. מהלכים אלה חיזקו ללא ספק את מעמדה גם בעיני מדינות נוספות המזרח התיכון.

רוסיה מנסה להרחיב את השפעתה באזור באמצעות טיפוח קשריה עם המדינות הערביות הסוניות, באמצעות שני כלים מרכזיים: יצוא אמצעי לחימה ויצוא טכנולוגיה גרעינית לצרכי שלום. רוסיה מקדמת מכירות נשק וטכנולוגיה גרעינית לרבות ממדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה ובהן: מצרים, ירדן, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, לוב, סודאן, אלג'יריה, וטוניסיה.

האיום של האסלאם הרדיקלי

גורם חשוב נוסף המשפיע על מדיניותה של רוסיה באזור הוא החשש מהתבססות הקיצוניות האסלאמית הסונית והתפשטותה לעבר רוסיה, שבה כחמישית מהאוכלוסייה היא מוסלמית סונית. עלייתו של ארגון המדינה האסלאמית והשלוחות שלו ברחבי העולם, כמו גם מספרם הגדול של המתנדבים מרוסיה (בעיקר מהקווקז) שהתגייסו לשורות ארגון המדינה האסלאמית, יחד עם אירועי הטרור הקשים שחוותה רוסיה בעבר, תרמו להחלטה הרוסית לפעול באמצעות כוח צבאי למיגור הארגונים האסלאמיים הרדיקליים בסוריה.

הרוסים טוענים כי חיסולו של סדאם חוסיין על ידי ארה"ב וחיצוק האופוזיציה הסונית בסוריה – עלידי ארה"ב ובעלות בריתה – הביאו להופעתו והתבססותו של ארגון המדינה האסלאמית באזור.

המעורבות הצבאית הרוסית בסוריה

מצבו המתדרדר של משטר אסד במלחמתו נגד כוחות האופוזיציה העניק לרוסיה חלון הזדמנויות אסטרטגי לממש את שאיפותיה לחידוש נוכחותה הצבאית באגן המזרחי של הים התיכון, הנתפס בעיניה כמרחב בעל חשיבות אסטרטגית בהגנת גבולותיה הדרומיים של רוסיה.

המעורבות הרוסית בסוריה התפתחה בשלושה שלבים:

השלב הראשון - נבע מהתלות המוחלטת של צבא סוריה בנשק הרוסי. הרוסים המשיכו לספק את צורכי צבא סוריה במלוא המרץ, לשם כך הם הרחיבו את המאחז שלהם בנמל טרטוס, ומספר הספינות שפרקו שם נשק גדל בהתמדה. בתחילה הייתה זו בעיקר אספקת של תחמושת וחלקי חילוף, אך בהמשך החלה רוסיה לספק גם מערכות נשק משוכללות. חלק ממשלוחי נשק אלה הועברו לידי חיזבאללה, בלא שהרוסים מנעו זאת.

השלב השני - כלל את הגברת מעורבותם של יועצים וגורמי מודיעין רוסיים בלחימה. קשה לקבוע מה היה בדיוק מספרם ועד כמה הייתה עמוקה מעורבותם, אולם נראה שהסיוע המודיעיני של הרוסים סייע לבלום את ההידרדרות של צבא אסד בשדה הקרב.

השלב השלישי - הרוסים נענו לבקשתו של אסד, ושלחו כוחות רוסיים לסוריה. הם כללו בעיקר כוח אווירי, שהתמקם בבסיס חיל האוויר בחמימים, וכוחות קרקע המיועדים להגן עליהם, וכן תגברו את מערך היועצים שלהם בצבא הסורי. שלב זה יושם רק לאחר חתימת הסכם הגרעין עם איראן. הרוסים פעלו במלוא כוחם (לעתים ללא שום התחשבות הומניטרית), בשיתוף פעולה מלא עם איראן וחיזבאללה, כדי להציל את משטר אסד, ורק בעדיפות שנייה כדי לפגוע במדינה האסלאמית ובארגונים אסלמיים קיצוניים אחרים.

מעורבותה הצבאית הישירה של רוסיה בלחימה בסוריה, אשר החלה בסתיו 2015, במבצעי הפעלת אש-מנגד (מן האוויר והים) והעמיקה עד סוף, 2017 לכלל תכנון והובלת המתקפות הקרקעיות בשדות הקרב בסוריה. מעורבות פעילה זו של רוסיה הצילה למעשה את משטרו של בשאר אל אסד וסייעה לו להשיב את השליטה על לפחות כמחצית משטחה של המדינה.

רוסיה באמצעות מעורבותה הצבאית בסוריה, ביססה את מעמדה הגיאופוליטי כמעצמה גלובלית, שחזרה את בסיס הנוכחות שלה בים התיכון, נתנה הזדמנות לרכישת ניסיון מבצעי למפקדיה, כוחותיה המזוינים ומערכות הנשק שלה, והבליטה את עוצמתה אל מול המדיניות ההססנית של ארה"ב בזירה הסורית.

סוריה כשדה ניסויים לאמצעי הלחימה הרוסיים

רוסיה ניצלה את ההזדמנות שנקרתה בדרכה והפכה את שדה הקרב בסוריה, לשדה ניסויים של מערכות נשק חדשות וזירה להצגת יכולותיה האסטרטגיות. כך למשל, היא ירתה טילי שיוט מספינות בים הכספי – כאשר מטוסיה חונים כ-150 ק"מ מאותן מטרות שהותקפו. עשתה שימוש במפציצים אסטרטגיים ופרסה S-400 (מערכת טילים נגד מטוסים וטילים) ללא שום צורך מבצעי שכן אין שום גורם אווירי במרחב המסכן את כוחות רוסיה בסוריה.

הלחימה בסוריה אפשרה לרוסיה להפעיל את מערכות הנשק שלה בשדה הקרב, ולהשתמש בעימות הפנימי הסורי, כמעבדת קרב לבחינתן. בין המערכות שהופעלו: מטוסי התקיפה מסוג סוחוי 34 ו-35, מסוקי Mi35, מסוקי אליגטור Ka-52, טילי קרקע - קרקע (SS-26 Stone), Iskander, טילי שיוט המשוגרים מפלטפורמות ימיות (Kalibr, Kh-101), מערכות ההגנה האווירית S 300 ו-S 400, מערכות לוחמה אלקטרונית, פלטפורמות שינוע לוגיסטי ועוד. לרוסיה היה חשוב להפגין את עוצמתה הצבאית ולנצל את השימוש במערכות הנשק שלה, לקידום המכירות של הנשק מתוצרתה, על בסיס הניסיון המוצלח בשדה הקרב הסורי.

ההישגים הרוסיים בסוריה

הנוכחות הצבאית הרוסית הקבועה בבסיס הימי בטרטוס ובבסיס האוויר בחמימים הובטחה לעוד 49 שנים, עם אפשרות להארכת ההסכם ב-25 שנים נוספות. ההסכם משקף את כוונותיה של רוסיה – לשמר נוכחות ארוכת טווח שתאפשר לבסס את השפעתה במזרח התיכון ובים התיכון, תוך התרסה מול ארה"ב.

הצלחתה של רוסיה לייצב את המצב בשדה הקרב הסורי, מקפלת בתוכה גם חשש מפני הצורך בהעמקת המעורבות הצבאית שתוביל ל"שקיעה בביצה הסורית", שתהיה כרוכה באבדות נוספות ובהשקעה של משאבים רבים. לפיכך, ניתן לשער, כי רוסיה תעדיף למצות בהקדם את הצלחותיה הצבאיות ולמצוא לעימות הסורי פתרון מדיני.

בעיה חמורה נוספת שעומדת לפתחה של רוסיה, היא המשבר הכלכלי והרס התשתיות בסוריה, שלרוסיה אין את המשאבים הדרושים לשיקומה. נראה כי רוסיה תעדיף להצניע את נוכחותה הצבאית הקבועה בסוריה, על מנת לזכות בלגיטימציה בין-לאומית, ובמקביל תנצל נוכחות זו לקידום האינטרסים הרוסיים במזרח התיכון.

יחסי רוסיה - איראן

לרוסיה ואיראן שורה של אינטרסים אסטרטגיים משותפים שהובילו לשיתוף פעולה חסר תקדים בין המדינות. על אינטרסים אלה ניתן למנות:

החשש מפני ארה"ב, הגדרתה כיריב עיקרי, והרצון לצמצם את השפעתה באזור.

רוסיה רואה בסוריה מאחז אסטרטגי ובסיס עיקרי לנוכחות צבאית רוסית באגן המזרחי של הים התיכון ואילו איראן רואה בסוריה מרחב חיוני לביסוס "הסהר השיעי" של רצף טריטוריאלי מאיראן ועד הים התיכון וזירה נוספת (על לבנון) מול ישראל.

שתי המדינות סבורות עד כה, כי המשך שלטונו של אסד בסוריה הוא המפתח לשמירת האינטרסים החיוניים של רוסיה ואיראן במדינה זו.

התפתחות היחסים בין רוסיה ואיראן הואצה לאחר חתימת הסכם הגרעין עם איראן. תדירות המפגשים בין המנהיגים עלתה, חודשה מכירת מערכות נשק מתקדמות ובכלל זה מערכת ההגנה אווירית מדגם אס-300, ונחתמו הסכמי שיתוף פעולה בתחומי האנרגיה (כולל מכירת כורי כוח גרעיניים לאיראן).

רוסיה ואיראן פעלו במשותף להצלת משטרו של אסד מתוקף רצונה של כל אחת מהן להגן על האינטרסים שלה בסוריה. בפועל האינטרס המשותף שלהן הביא לשיתוף פעולה היסטורי בין רוסיה לאיראן בשדה הקרב בסוריה.

באיראן קיימת רגישות ציבורית רבה למעורבות של מעצמות זרות במדינה ובכלל זה הזיכרון ההיסטורי של כיבוש צפון איראן על ידי בריה"מ במלחמת העולם השנייה. איראן זקוקה כיום לשיתוף הפעולה עם רוסיה אולם היא נזהרת מפתוח תלות במדינה זו. דוגמה לחשש זה ניתן לראות כאשר התפרסם בפומבי השימוש שעשה חיל האוויר הרוסי בבסיס בשטחה, ואיראן עצרה את המשך השימוש הרוסי בבסיס.

איראן מהווה בעלת ברית אסטרטגית של סוריה מאז תחילת שנות ה-80 של המאה הקודמת והשקיעה משאבים ניכרים בכלכלה הסורית, במגזרים כמו נדל"ן, תיירות, חקלאות, וייצור מכונות ולאורך השנים סוריה הייתה שוק חשוב למוצרים שהם לא מנפט (non-oil products).

איראן העמידה לרשות משטר אסד אשראי בשווי של מיליארד דולרים כדי לעודד רכישת מוצרים איראנים, אולם, הסורים מעדיפים לקנות מוצרים מוברחים מטורקיה שעלותם פחותה ואיכותם עולה בדרך כלל על המוצרים האיראנים.

המנהיג העליון עלי חמינאי והחוגים השמרנים באיראן, מצביעים על הישגים שלהם בסוריה כמשמעותיים ביותר מאז המהפכה האסלאמית (1979), כאשר בסיס ההשוואה שלהם היא מלחמת איראן - עיראק ולא עלות המערכה הנוכחית. במלחמה נגד עיראק (1980 – 1989) נהרגו יותר מ-300 אלף איראנים, מבלי שאיראן זכתה בהישג כלשהוא. החוגים השמרנים מצביעים כיום על ההשפעה חסרת התקדים של ארצם באזור שבאה לידי ביטוי בהכרזה האיראנית כי היא שולטת על 4 ערי בירה במזרח התיכון: דמשק, בירות, בגדאד וצנעא. הישגים אלה הושגו לטענתם בעלות של פחות מ-10% מהמחיר ששילמה איראן בדם ובכסף, במלחמה נגד סדאם חוסיין. הישגים אלה מחזקים כמובן את החוגים השמרנים.

ההצלחה בסוריה ובמוקדים נוספים במזרח התיכון מהווה כלי חשוב של הממסד השמרני מול האופוזיציה הקוראת להפסקת ההשקעה של המשאבים האיראניים בזירות חיצוניות ולהעדיף את צרכיה הפנימיים של איראן. החוגים השמרנים מציגים את האופוזיציה כסוכניה של ארצות הברית וישראל, שרוצים לפגוע באינטרסים של איראן ולהפיל את המשטר.

נראה כי הנוכחות הרוסית בסוריה מהווה את המכשול העיקרי בפני השתלטות איראנית על מדינה זו. צמצום משמעותי ובוודאי פנימי מוקדם מדי של הצבא הרוסי מסוריה עלול לפיכך להביא להעמקת ההשתלטות של איראן עליה.

מערכת היחסים בין רוסיה לאיראן בזירה הסורית, בטווח הארוך, תהיה מורכבת ותגלם גם סתירות פנימיות. השאיפה האיראנית להעמיק את מעורבותה בסוריה וחתירתה לממש את "הגשר היבשתי בין איראן לים התיכון" יאתגרו את האסטרטגיה הרוסית שתעדיף להיפטר מהשותפה האיראנית, על מנת למקסם את ההשפעה הרוסית בסוריה. יחד עם זאת נראה כי יתכן ורוסיה תזדקק לאיראן בתהליך שיקומה של סוריה, משימה שספק אם רוסיה תרצה לשאת על שכמה לבדה.

סיכום

המערב, בהובלת ארצות הברית, יעמוד בפני אתגרים חדשים, שתציב בפניו רוסיה בהנהגת הנשיא פוטין. רוסיה מפגינה את שריריה מול המערב, ומנסה להפגין את היותה מעצמה עולמית, המנהלת מדיניות חוץ אגרסיבית, על פי צרכיה והאינטרסים שלה, למרות הסנקציות הכלכליות שהוטלו עליה.

הצעדים הננקטים על ידי רוסיה בסוריה, ובעיקר ההחלטה להקים בסיסים אוויריים וימיים קבועים, מעידים כי רוסיה נחושה להשיג את יעדיה, כאשר האינטרס הרוסי מאפיל על הרצונות והאינטרסים של בעלות בריתה שזוכים לתעדוף נמוך ביחס לעדיפות הכמעט מוחלטת של ממוש המטרות של רוסיה.

למהלכים הרוסיים בסוריה יש השלכות נרחבות, הרבה מעבר לגבולותיה של מדינה שסועה זו, והם מפירים איזונים שהיו קיימים באזור עד לאחרונה.

הקמת הבסיס הימי והתאמתו לצרכי השייטת הרוסית יאפשרו את הרחבת הנוכחות הימית הרוסית בים התיכון והפעלה מחודשת של השייטת הרוסית בים התיכון, כפי שהיה בתקופת ברית המועצות, מול הצי השישי של ארצות הברית וציי המערב.

מערכות ההגנה האווירית המתקדמות S-300 ו S-400 שהוצבו בסוריה, מכסות חלק ניכר ממרחב הפעולה האווירי של שכנותיה של סוריה ובכלל זה ישראל. לפריסה זו של אמצעי הגנה אווירית יש השלכות על הפעילות האווירית של מטוסי המערב, בעיקר של הצי השישי, וגם של אלה של שכנותיה של סוריה – טורקיה וישראל. נוכחות מסיבית של הצי הרוסי באגן המזרחי של הים התיכון עלולה גם היא ליצור מגבלות על פעילות ציי המערב וחיל הים הישראלי.